

การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระสมพร รตนปณฺโณ (พงษ์กิ่ง)

สาขาวิชาปรัชญา

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาทฤษฎีความรู้ในปรัชญาทั่วไป (๒) เพื่อศึกษาทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท (๓) เพื่อวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาทั่วไปมีหลายทฤษฎีที่นำเสนอทัศนะเกี่ยวกับความรู้ ได้แก่ (๑) กลุ่มเหตุผลนิยม (๒) กลุ่มประจักษ์นิยม (๓) กลุ่มเพทนาการนิยม (๔) กลุ่มอนุমানนิยม (๕) กลุ่มอรรถัตติกญาณนิยม (๖) กลุ่มประกาศิตนิยมหรือวิวรรณ์ ทั้งนี้เมื่อประมวลทฤษฎีความรู้ทั่วไปให้แคบลงให้เหลือเพียงทฤษฎีเดียว และเห็นว่าแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อสังคมโลกปัจจุบันที่มีความเชื่อว่าความรู้ต้องสามารถพิสูจน์สัมผัสและจับต้องได้ มีเพียงทฤษฎีเดียวที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดการแสวงหาความรู้ คือ กลุ่มประสบการณ์นิยม ตามทัศนะของ จอห์น ล็อก ที่เห็นว่ามนุษย์มีความรู้ได้จะต้องเกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ได้แก่ ความรู้ทางตา ความรู้ทางหู ความรู้ทางจมูก ความรู้ทางลิ้น ความรู้ทางกาย

ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า ความรู้เกิดจาก กาย กับ จิต เป็นพื้นฐานที่อาศัยกัน ประกอบด้วย ความรู้ทางตา ความรู้ทางหู ความรู้ทางจมูก ความรู้ทางลิ้น ความรู้ทางกาย ความรู้ทางใจ เมื่อมีเรื่องราวต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่ประตูทั้งหกจะเห็นว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่ดี (กุศล) และไม่ดี (อกุศล) จะถูกเก็บไว้ในจิต กระนั้นกระบวนการทำงานของจิตก็มีหน้าที่ส่งต่อหรือเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกทางกายทั้งเรื่องดี (กุศล) และไม่ดี (อกุศล) ทั้งนี้จะเห็นว่าความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท เกิดจาก (๑) สุตตมยปัญญา (๒) จินตมยปัญญา (๓) ภาวนามยปัญญา กระนั้นเมื่อประมวลความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทจะเห็นว่า มีเพียง ๒ ระดับ คือ (๑) ระดับโลกียะ (๒) ระดับโลกุตระ

การวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท จะเห็นว่าความรู้ในปรัชญาทั่วไป มี ๖ กลุ่ม ได้แก่ (๑) เหตุผลนิยม (Rationalism) มีความเห็นว่าความรู้เกิดขึ้นจากการคิดด้วยเหตุผล (๒) ประจักษ์นิยม (Empiricism) เห็นว่าความรู้ที่ได้เกิดจากประสบการณ์ (๓) เพทนาการนิยม (Sensationism) เห็นว่าความรู้ที่เกิดจากความประทับใจ (Impression) กับความคิด (Idea) ความ

ประทับใจเท่ากับ สัญชาน (Perception) มี ๒ ชนิดได้แก่ ๑. ความประทับใจที่ได้จากภายนอกหรือจากประสาทสัมผัส ๒. ความประทับใจที่ได้จากภายในหรือการคิดไตร่ตรอง (๔) อนูมานนิยม (Apriorism) กล่าวว่ ความรู้เกิดจากทั้งประสบการณ์และเหตุผล (๕) อัจฉัตติกญาณนิยม (Intuitionism) เห็นว่าความรู้เกิดขึ้นเองโดยสัญชาตญาณ (๖) ประกาศิตนิยม (Authoritism) เห็นว่าความรู้เกิดขึ้นโดยพระเจ้าประทานให้เป็นแนวคิดของกลุ่มศาสนาเทวนิยม ทั้งนี้เมื่อประมวลทฤษฎีทั้งหมดให้เหลือเพียงทฤษฎีเดียวที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของสังคมโลกปัจจุบัน ได้แก่ ประสบการณ์นิยมของ จอห์น ล็อก กล่าวคือ ความรู้เกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสแต่ภายหลังจอห์น ล็อก กลับยอมรับประสบการณ์ทางจิต อย่างไรก็ตามความรู้ตามทัศนะ จอห์น ล็อก เป็นการขัดแย้งในตนเอง ทั้งนี้มุ่งการตอบสนองประโยชน์ทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับวัตถุภายนอกทำให้มนุษย์หลงติดกับกิเลส คือ ความไม่รู้

ส่วนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทจากการวิเคราะห์แล้วพบว่าเป็นความรู้ที่มุ่งให้ชาวโลกได้พัฒนา กาย กับ ใจ ดำเนินไปด้วยกันตามหลักทฤษฎีความรู้หรือญาณวิทยาและนำไปสู่ จริยศาสตร์ คือ การประพฤติตาม (ศีล สมาธิ ปัญญา) เพื่อกำจัดความไม่รู้ คือ อวิชชา ทั้งนี้เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริง คือ วิชชา ทำให้หลุดพ้นจากกิเลส คือ นิพพาน (อภิปรัชญา) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการแสวงหาความรู้

ABSTRACT

An Analytical Study of Epistemology in Theravada Buddhism has 3 purposes: (1) to study theories of knowledge in general philosophy, (2) to study theories of knowledge in Buddhism, and (3) to analyze theories of knowledge in Theravada Buddhism

Research results show that there are several theories of knowledge in general philosophy: (1) Rationalism, (2) Empiricism, (3) Sensationalism, (4) Apriorism, (5) Intuitionism, and (6) Authoritarianism or Revelation. However, when we narrowed down these theories into just one most influential theory in the present world, we came up with Empiricism spearheaded by John Locke who stated that all human knowledge derived from sensory perceptions through eyes, ears, nose, tongue, and body.

However, according to the theory of knowledge in Theravada Buddhism, human knowledge arises from the combination of body and mind consisting of eyes,

ears, nose, tongue, body, and mind. That is, when all sensory perceptions, wholesome or unwholesome, pass through these organs, they will be stored in the mind, which will further process and reflect these perceptions in the form of behaviors, both wholesome and unwholesome. Therefore, knowledge in Theravada Buddhism originates in (1) Suttamaya-panna (Knowledge that is learned from others), (2) Cintamaya-panna (Knowledge that is thought out), and (3) Bhavanamaya-panna (knowledge that is gained by development or practice). Briefly, knowledge in Theravada Buddhism is divided into two levels: (1) Mundane and (2) Supermundane.

Based on the analysis of the theory of knowledge in Theravada Buddhism, it can be stated that knowledge in general philosophy which is divided into six groups mentioned above still clings to worldly experiences and physical gains, sometimes even in self-conflict, which causes delusions, defilements, and ignorance.

On the contrary, the analysis of knowledge in Theravada Buddhism demonstrated that it is the kind of knowledge that leads to both physical and mental development in accordance with the theory of knowledge or epistemology resulting in ethic or moral conduct (through Sila-Precepts, Smadhi-Concentration, and Panna-Wisdom) in order to eliminate causes of ignorance and attain the highest spiritual liberation or Nibbana (Metaphysics).

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่เรียกว่า สัตว์สังคัม เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์ประเภทอื่นแล้ว มนุษย์เราเชื่อว่ามีชีวิตอยู่ด้วยการใช้ความคิดที่มีเหตุผล แตกต่างจากสัตว์อื่นซึ่งเป็นอยู่โดยไม่ใช้ความคิดที่มีเหตุผล ขณะมีชีวิตมนุษย์ย่อมใช้ความคิดอยู่เสมอว่า “จะเป็นอยู่ได้อย่างไร จะมีชีวิตอยู่ด้วยวิธีใด” มิใช่ปล่อยให้ชีวิตให้ผ่านไปอย่างไร้ความหมาย ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ความคิดในชีวิตประจำวัน พอจะกล่าวได้ว่า มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับปรัชญา^๑ เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีความรู้หรือญาณวิทยาซึ่งถือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในทางปรัชญา เนื่องจากเป็นเรื่อง

^๑ พระทักษิณคณาธิกร, ปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

ที่เกี่ยวข้องกับความคิดอื่น ๆ อีกมาก นักปรัชญาส่วนใหญ่มีความเชื่อกันว่า ถ้าสามารถแก้ปัญหาทางความรู้ได้เท่ากับได้แก้ปัญหาอื่น ๆ ได้ด้วย^๒

กระนั้นนักปรัชญาทั้งหลายจึงเกิดการถกเถียงกันในปัญหาเรื่องความรู้ บางสำนักเสนอทัศนะว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากเหตุผล, บางสำนักเสนอว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากประสบการณ์, บางสำนักเสนอว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากเพนทาการ, บางสำนักเสนอว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากอนุমান, บางสำนักเสนอว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากอัจฉมตติกญาณ, บางสำนักเสนอว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากประกาศิต หรือ การวิวรรณ์จากพระเจ้า

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องความรู้ที่แท้จริงในปรัชญาตะวันออก ซึ่งถือว่ามีโดดเด่นอีกระบบหนึ่ง คือ ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งนี้เห็นว่าเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับชีวิตอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นความรู้ที่มุ่งเน้นการแสวงหาเพื่อนำมาแก้ปัญหาชีวิตที่ประสบอยู่เป็นความรู้ที่สามารถพัฒนาไปสู่ความรู้ที่แท้จริงคือทำให้พ้นทุกข์

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาทฤษฎีความรู้ในปรัชญาทั่วไป
- ๒.๒ เพื่อศึกษาทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙
๒. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและมีความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้
๓. ศึกษาข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย
๔. เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ
๕. เสนอผลการวิจัยโดยวิธีวิเคราะห์และวิพากษ์

^๒ พระมหาระวี ดิคุขปณฺโญ, “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาทั่วไป

ในปัญหาบ่อเกิดความรู้พบว่านักปรัชญาจากหลายสำนักในปรัชญาทั่วไปได้เสนอมุมมองความเห็นเกี่ยวกับหลักทฤษฎีความรู้ในปรัชญาทั่วไปแตกต่างกันออกไป เป็น ๖ กลุ่ม ใหญ่ ๆ ได้แก่ (๑) เหตุผลนิยม (Rationalism) เสนอว่า ความรู้เกิดจากการคิดด้วยเหตุผล (๒) ประจักษ์นิยม (Empiricism)^๓ เสนอว่า ความรู้เกิดจากประสบการณ์ (๓) เพทนาการนิยม (Sensationism) เสนอว่า ความรู้เกิดจากความประทับใจ (Impression) กับความคิด (Idea) ความประทับใจเท่ากับ สัญชาตญาณ (Perception) มี ๒ ชนิดคือ ๑. ความประทับใจที่ได้จากภายนอกหรือจากประสาทสัมผัส ๒. ความประทับใจที่ได้จากภายในหรือการคิดไตร่ตรอง (๔) อนุমানนิยม (Apriorism) เสนอว่า ความรู้เกิดจากทั้งประสบการณ์และเหตุผล (๕) อัชฌัตติกญาณนิยม (Intuitionism) เสนอว่า ความรู้เกิดขึ้นเองโดยสัญชาตญาณ (๖) ประกาศิตนิยม (Authoritism) เสนอว่า ความรู้เกิดขึ้นโดยพระเจ้าประทานให้ซึ่งเป็นแนวคิดของกลุ่มศาสนาเทวนิยม

แต่ถึงอย่างไรก็ตามทฤษฎีความรู้ในปรัชญาทั่วไป พบว่ามีหลายทฤษฎี แต่เมื่อประมวลทฤษฎีความรู้ทั้งหมดให้เหลือเพียงทฤษฎีเดียวที่ถือว่ามียุทธิต่อแนวคิดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสังคมโลกปัจจุบัน ที่เชื่อว่าความรู้ได้จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทางกายภาพเท่านั้น ความรู้ใดไม่ได้จากประสบการณ์ถือว่าไม่ใช่ความรู้ ซึ่งได้แก่ ทฤษฎีความรู้ประสบการณ์นิยมของจอห์น ล็อก ที่เชื่อว่า (๑) ความรู้ในโลกนี้จะต้องเกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (๒) ความรู้เกิดจากประสบการณ์ทางจิต เพราะฉะนั้นสรุปได้ว่า ความรู้ในปรัชญาทั่วไปจะต้องเกิดจากประสบการณ์เท่านั้น

๔.๒ ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท

พบว่าความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเกิดจาก “กาย” กับ “จิต” กระทบกับอารมณ์ภายนอก ประกอบด้วยอายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก ๖^๔ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์อารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นศูนย์กลางของการเกิดความรู้ ๓ บ่อใหญ่ ๆ ด้วยกัน ได้แก่

๑) สุตมยปัญญา^๕ หมายถึง ปัญญาหรือความรู้ที่เกิดขึ้นเพราะการฟัง (knowledge that is learned from other) แต่ขอบเขตของสุตมยปัญญานั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะความรู้ที่เกิดขึ้นจาก

^๓ ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์, ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้), (นครปฐม : สาลพิมพ์การ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๒.

^๔ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๖.

^๕ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

การฟังเท่านั้น^๖ ยังหมายถึง การศึกษาเล่าเรียน การอ่านตำรา หรือความรู้ที่เกิดขึ้นจากการลิ้มรส การสัมผัส กล่าวคือ ความรู้สุดมยปัญญา คือความรู้ที่เกิดขึ้นทางประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส เช่น การเดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ และเราได้พบเห็น สัมผัส ได้ยิน ได้ดมกลิ่นต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นความรู้ของสุดมยปัญญา เช่นเดียวกัน เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง กระนั้น ความรู้ประเภทนี้ถือว่าเป็นความรู้ชั้น “ประสบการณ์นิยม”

๒) จินตามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณาหาเหตุผล (knowledge that is thought out) ความรู้หรือปัญญาชนิดที่สองนี้ไม่ใช่ยุคิ เพราะมีประสบการณ์กับสิ่งนั้นเท่านั้น แต่ได้ครุ่นคิดตรึกครองจากสิ่งที่ได้สัมผัสให้มีความละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น สร้างองค์ความรู้ด้วยกระบวนการของเหตุผล โดยมีกฎเกณฑ์เป็นส่วนประกอบในการสร้างความรู้ที่เกิดจากจินตามยปัญญาจึงเป็นพลังทางจิต โดยไม่มีประสบการณ์มาเกี่ยวข้องในการสร้าง หรือหากจะมีประสบการณ์อยู่บ้างก็เป็นเพียงข้อมูลในเบื้องต้นเท่านั้น กระนั้นความรู้ประเภทนี้จัดอยู่ในความรู้ชั้น “เหตุผลนิยม”

๓) ภาวนามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดขึ้นเพราะการฝึกฝน อบรม และลงมือปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติกรรมฐานหรือทำสมาธิ พระพุทธศาสนาถือว่าความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้ที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากฌาน ไม่ใช่ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสเหมือนข้อที่หนึ่ง หรือความรู้ที่เกิดจากการคิดคาดคะเนเหมือนข้อที่สอง ความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเพราะความสงบแห่งจิตและความรู้ที่สว่างวาบขึ้นในดวงจิตด้วยอำนาจแห่งฌาน กระนั้นความรู้ประเภทนี้จะเข้าถึงได้ด้วย การ “ปฏิบัตินิยม”

๔.๓ วิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาทฤษฎีความรู้วิเคราะห์ได้ว่า ความรู้ในปรัชญาทั่วไปนั้นมีหลายสำนัก ทั้งนี้แต่ละสำนักได้เสนอมุมมองที่ชนะเรื่องความรู้แตกต่างกันออกไป ถึงกระนั้นความรู้ในปรัชญาทั่วไปเป็นความรู้ที่อยู่ในชั้นโลกียะของสามัญทั่วไป และยังมีการถกเถียงกันอยู่ กระนั้นวิธีการที่จะเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงได้นั้นจะต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ตามทัศนะของ จอห์น ล็อก เท่านั้นและอาศัย ตรรกะ เป็นเครื่องมือในการอนุมานความรู้ เชิงอุปนัย ยกตัวอย่างเช่น

นาย ก เดินไปชิมส้มผลหนึ่งที่แม่ค้ากองเอาไว้

ปรากฏว่า ส้มที่นาย ก ชิมนั้นมีรสหวาน

เพราะฉะนั้น นาย ก จึงสรุปว่า ส้มที่อยู่ในกองนี้หวานทุกลูก

^๖ ประยงค์ แสนบุราณ, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๑.

จะเห็นว่าการอนุมานหาความรู้แบบนี้อาจจะผิดพลาดได้ เพราะบางที่สัมพันธ์อยู่ข้างล่าง อาจจะเปรียบยาก็ได้

ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทวิเคราะห์ได้ว่า ไม่ได้สุดโต่งในเรื่องของความรู้ว่าสิ่งที่รู้เป็น ประสบการณ์ หรือ เหตุผล โดยส่วนตัว แต่พุทธปรัชญาจะแยกตอบโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ พิจารณาด้วยเหตุปัจจัยของความรู้ว่า มาจากที่ใด ทั้งนี้ ถ้าความรู้ที่เกิดจาก **สุตมยปัญญา** ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการได้ยินได้ฟังจากครูอาจารย์และได้จากการศึกษาเล่าเรียนตามสื่อต่าง ๆ และได้ จากสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ด้วยประสบการณ์ตรงของตนเองสิ่งนี้เรียกว่า *ความรู้ด้านประสบการณ์*

ส่วนความรู้ที่เกิดจากการใช้จิตคิดพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองความรู้ที่จรเข้ามาก่อนแล้ว และคิดคาดการณ์ความรู้ที่ยังไม่ปรากฏแก่ตนอาจจะจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องและผิดก็ได้ ในส่วนของ ความรู้นี้พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่าเป็นปัญญาที่เกิดจาก **จินตามยปัญญา** ได้แก่ปัญญาที่เกิดจากการ คิดพิจารณาด้วยเหตุผล

ส่วนความรู้ที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานจนทำให้จิต เป็นสมาธิอยู่ชั้นต่าง ๆ จนถึงการทำลายกิเลสให้สิ้นไปจากความไม่รู้กลายเป็นความรู้ที่แท้จริงด้วย ตนเอง พุทธปรัชญาเรียกความรู้นี้ว่า *เกิดจากการปฏิบัติ*^๗

๕. สรุปและเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท ประเด็นแรกทำให้ทราบถึง ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาทั่วไป มากมาย ไม่ว่าจะเป็น ความรู้เกิดจาก เหตุผล ความรู้เกิดจาก ประสบการณ์ ความรู้เกิดจากเพทนาการ ความรู้เกิดจากอัมมัตติกญาณ ความรู้เกิดจากการอนุมาน ความรู้เกิดจากวิจรณ ทั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ความรู้ในปรัชญาทั่วไปเป็นเพียงทฤษฎีความรู้หรือญาณ วิทยา ประเด็นต่อมาทำให้ทราบถึงความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นความรู้ครบวงจร คือ เป็นหลัก ทฤษฎีความรู้ (ญาณวิทยา) มุ่งสู่การปฏิบัติ (จริยศาสตร์) ให้หลุดพ้นจากกิเลส (เป็นอภิปรัชญา)

เสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑) ควรทำการวิเคราะห์ภาวะความมีอยู่ของความรู้ในปรัชญาทั่วไป ตามแนวคิดของทาง ตะวันตก และ ทางตะวันออก

๒) ควรทำการวิเคราะห์ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของคน ไทย

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๖.

๓) ควรทำการวิเคราะห์กระบวนการเกิดความรู้ แบบปฏิจสมุปปาทในพุทธปรัชญา
เถรวาทอย่างละเอียด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ชัยวัฒน์ อุตพัฒนา. ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้). นครปฐม : สาละพิมพ์การ, ๒๕๕๕.

ประยงค์ แสนบุราณ. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.